

system for prioriteringer inden for miljøområdet, som en slags parallel til visse utilitaristers ønske om at indføre et QUALY-indeks på sundhedsområdet. Han uddyber imidlertid ikke tanken, hvad der for mig at se heller ikke synes at være megen grund til. Opmærksomheden koncentrerer derfor forståeligt nok om de to sidste tilgange, som gensidigt supplerer hinanden, nemlig for det *sjette* hvad jeg vil kalde en slags dyds- eller dømmekraftetisk tilgang, og for det *syvende* en slags proceduraletisk tilgang.

Betegnelserne er ikke Erik Ib Schmidts egne. I stedet for dydsetik taler han om seriøse eller ansete personer, gode bedømmelsesudvalg, dygtige politiske ledere osv., der kan opfatte og registrere kvaliteter og signaler, afveje værdier, pege på nye veje og optræde som vejvisere. Og i stedet for at tale om proceduraletik taler han om de politiske beslutningsprocesser som pyramidalsk opbyggede systemer, hvor den politiske leders prioriteringer afprøves i mange forskellige instanser, hvis værdimæssige grundlag har udkrystalliseret sig gennem årtiers problemløsningsarbejde og i den brede offentlighed med alle dens forskellige sensorer i form af frivillige organisationer og engagerede enkeltpersoner. Karakteristisk for de to tilgange er, at de fastholder politiske beslutninger *som* politiske beslutninger i stedet for at reducere eller omdefinere dem til alt muligt andet.

Diskussionen af prioriteringsmåder afløses i nogle af de sidste kapitler af en diskussion af valg af styringsmidler. Det er nok den del af bogen, som er mindst interessant, blandt andet fordi emnet er blevet gennemtrawlet på kryds og tværs i et hav af publikationer det seneste tiår. For den uindviede gives dog et udmærket første overblik. Desuden er bogen også her krydret med et væld af eksem-

pler, hvor miljøpolitik befinder sig i et krydsfelt mellem forskellige hensyn og værdier. De færreste vil nok være enige i alle konklusioner, men som Erik Ib Schmidt til stadighed pointerer: en eventuel uenighed må kunne begrundes. Det vil ikke være nok blot at luften sine præferencer eller interesser.

Finn Arler
Humanistisk Forskningscenter
„Menneske og Natur“
Odense Universitet

Erik Oddvar Eriksen (red.), *Deliberativ Politikk. Demokrati i teori og praksis*, Oslo: Tano, 1995, 255 s.

Denne udgivelse leverer et solidt bidrag til demokratidebatten i almindelighed og den hurtigt ekspanderende diskussion om det deliberative demokrati i særdeleshed. Og i modsætning til så meget anden litteratur på det felt udmærker den sig ved at skabe forbindelse mellem teoriens og den praktiske politiks planer.

Også ud over det rent redaktionelle har redaktøren, Erik Oddvar Eriksen sat sit tydelige præg på bogen. Ikke blot har han forfattet to af bogens i alt ni kapitler. Han har også på forskellig vis haft en finger med i spillet i de fleste af de øvrige bidrag. Han er medoversætter af kapitel 2 forfattet af Jürgen Habermas, og derudover fremgår det, at han i stort omfang har bidraget med kommentarer til de øvrige kapitler, som desuden er rige på referencer til forskellige af Oddvar Eriksens egne arbejder. Derigennem er fremkommet en høj grad af homogenitet, som letter læsningen og tilegnelsen af de forskellige bidrag. At der med hensyn til præsentation og diskussion af nogle cen-

system for prioriteringer inden for miljøområdet, som en slags parallel til visse utilitaristers ønske om at indføre et QUALY-indeks på sundhedsområdet. Han uddyber imidlertid ikke tanken, hvad der for mig at se heller ikke synes at være megen grund til. Opmærksomheden koncentrerer derfor forståeligt nok om de to sidste tilgange, som gensidigt supplerer hinanden, nemlig for det *sjette* hvad jeg vil kalde en slags dyds- eller dømmekraftetisk tilgang, og for det *syvende* en slags proceduraletisk tilgang.

Betegnelserne er ikke Erik Ib Schmidts egne. I stedet for dydsetik taler han om seriøse eller ansete personer, gode bedømmelsesudvalg, dygtige politiske ledere osv., der kan opfatte og registrere kvaliteter og signaler, afveje værdier, pege på nye veje og optræde som vejvisere. Og i stedet for at tale om proceduraletik taler han om de politiske beslutningsprocesser som pyramidalsk opbyggede systemer, hvor den politiske leders prioriteringer afprøves i mange forskellige instanser, hvis værdimæssige grundlag har udkrystalliseret sig gennem årtiers problemløsningsarbejde og i den brede offentlighed med alle dens forskellige sensorer i form af frivillige organisationer og engagerede enkeltpersoner. Karakteristisk for de to tilgange er, at de fastholder politiske beslutninger som politiske beslutninger i stedet for at reducere eller omdefinere dem til alt muligt andet.

Diskussionen af prioriteringsmåder afløses i nogle af de sidste kapitler af en diskussion af valg af styringsmidler. Det er nok den del af bogen, som er mindst interessant, blandt andet fordi emnet er blevet gennemtrawlet på kryds og tværs i et hav af publikationer det seneste tiår. For den uindviede gives dog et udmærket første overblik. Desuden er bogen også her krydret med et væld af eksem-

pler, hvor miljøpolitik befinder sig i et krydsfelt mellem forskellige hensyn og værdier. De færreste vil nok være enige i alle konklusioner, men som Erik Ib Schmidt til stadighed pointerer: en eventuel uenighed må kunne begrundes. Det vil ikke være nok blot at luften sine præferencer eller interesser.

Finn Arler
Humanistisk Forskningscenter
„Menneske og Natur“
Odense Universitet

Erik Oddvar Eriksen (red.), *Deliberativ Politikk. Demokrati i teori og praksis*, Oslo: Tano, 1995, 255 s.

Denne udgivelse leverer et solidt bidrag til demokratidebatten i almindelighed og den hurtigt ekspanderende diskussion om det deliberative demokrati i særdeleshed. Og i modsætning til så meget anden litteratur på det felt udmærker den sig ved at skabe forbindelse mellem teoriens og den praktiske politiks planer.

Også ud over det rent redaktionelle har redaktøren, Erik Oddvar Eriksen sat sit tydelige præg på bogen. Ikke blot har han forfattet to af bogens i alt ni kapitler. Han har også på forskellig vis haft en finger med i spillet i de fleste af de øvrige bidrag. Han er medoversætter af kapitel 2 forfattet af Jürgen Habermas, og derudover fremgår det, at han i stort omfang har bidraget med kommentarer til de øvrige kapitler, som desuden er rige på referencer til forskellige af Oddvar Eriksens egne arbejder. Derigennem er fremkommet en høj grad af homogenitet, som letter læsningen og tilegnelsen af de forskellige bidrag. At der med hensyn til præsentation og diskussion af nogle cen-

trale begrebsdistingtioner så samtidig forekommer en del gentagelser, tager man med i købet uden de store indvendinger, idet alle kapitlerne samtidig rummer deres egne distinkte problemstillinger.

Med betegnelsen „deliberativ“ - eller den ofte anvendte parallelbetegnelse „diskursiv“ - refereres bredt sagt til politikens og demokratiets kommunikative dimension. Og det er en hovedsag i bogen at fremhæve og udfolde denne dimension overfor opfattelser, som enten negligerer eller fejlfortolker den. Dette gælder ikke mindst den almindeligt udbredte markedsøkonomisk inspirerede konkurrence-model af politik og demokrati. Samtidig gøres en pointe ud af at afgrænse den deliberative politikforståelse fra en kommunitaristisk præget republikansk forståelse, som - nota bene - ligeledes vægter politikens kommunikative aspekt.

Dette gælder navnlig de første tre kapitlers generelle indkredsning og karakteristisk af den deliberative demokrati- og politikmodel. De indeholder den samme grundstruktur, hvor den deliberative model kontrasteres med henholdsvis en liberalistisk/økonomisk konkurrence-model og en republikansk/kommunitaristisk forståelse. Af samme grund er der i disse kapitler, forfattet af Oddvar Eriksen (1 og 3) og Habermas (2), så megen overlappende argumentation, at det nogle gange kan give en vis fornemmelse af tomgang. Men i øvrigt præsenteres man i disse kapitler for mange og overbevisende argumenter for, hvorfor den deliberative politikmodel af såvel empirisk-deskriptive som normative grunde er nødvendig.

Med henvisning til den overordnede samfundsudvikling mod stadig større kompleksitet og usikkerhed er der, påpeger Eriksen i kapitel 1, opstået nye krav til refleksion og dømmekraft. Politiske

beslutningers legitimitet er ikke længere sikret i kraft af, at de udgår fra etablerede institutioner eller statuspersoner eller sker i henhold til bestemte formelle (demokratiske) spilleregler. I stedet kræves en omfattende overvejelse (deliberation) mellem medlemmerne af et politisk fællesskab (p. 16). Den republikanske traditions svaghed er i den forbindelse ifølge Eriksen, at den mangler et mikrofundament, som kan gøre rede for, hvordan det er muligt at danne en offentlig mening. Som den deliberative models bud på et sådant fundament peges på det af Habermas udviklede begreb om kommunikativ rationalitet.

På basis af den samme overordnede argumentationsfigur, drøfter Habermas i kapitel 2 forskellige udlægninger af statsborger- og retsbegrebet samt den politiske proces. Over for den liberale model indvendes, at den mister alle referencer til demokratiets normative kerne, og det vil sige den offentlige brug af fornuften (p. 34). Og dagens republikanere kritiseres for at give den offentlige kommunikation en kommunitaristisk tolkning, som indebærer en „etisk indsnævring af den politiske diskurs“ (p. 35). Med hensyn til fordringsfuldhed befinder Habermas' forslag til et begreb om deliberativ politik sig heroverfor i en mellemposition. Det tager „elementer op fra begge sider og integrerer dem i begrepet om en ideell prosedyre for deliberasjon og beslutningsfatning“ (p. 38). En vigtig konsekvens heraf er, at Habermas indskriver sit deliberative demokrati i de eksisterende liberaldemokratiske konstitutionelle grundstrukturer. Dets realisering gøres ikke afhængig af, som det siges vendt mod republikanismen, „et handlekraftigt statsborgerkollektiv“ (p. 39), der kan træde i stedet for den eksisterende administrative statsmagt.

Perspektivet er helt tilsvarende i Oddvar Eriksens kapitel 3, men spørgsmålene relateres også til et mindre abstrakt institutionsniveau. Ud fra den grundopfattelse, at „konstitutioner er til for at sikre, at den politiske argumentation kan foregå mest muligt uforstyrret“ (p. 63), spørges hvordan man kan udforme institutioner, „som overskrider såvel det republikanske som det liberalistiske syn på organisationsdesign“ (p. 48). Bortset fra et ret kort indlæg om „kommunikativ design“ (pp. 60ff) er det dog begrænset, hvor langt kapitlet når i retning af en besvarelse af dette spørgsmål. Argumentationen bevæger sig fortrinsvis på samme høje abstraktionsniveau som de forudgående kapitler. Men samtidig gøres der udmærket opmærksom på, at overvejelser af den art langt fra er uden forbindelse til den konkrete politik. Blandt andet pointeres, hvordan den liberalistiske forståelse er ude af stand til at forstå „viktigheden af de store fortolknings- og rettfærdiggørelsesprocesser, som er involveret i politisk arbejde“ og at „politik angår like mye den autoritative *verdensfortolkning* som den autoritative verdifordeling (p. 66).

De følgende kapitler er mere konkret orienterede. Dels bruges det deliberative politikbegreb i konkret beskrivelses- og analyseøjemed, dels drøftes og foreslås supplerende og mere differentierede begrebsdannelser. Med udgangspunkt i spørgsmålet om forholdet mellem repræsentation og legitimitet giver Jarle Weigårds kapitel 4 en meget gennemarbejdet og teoretisk interessant perspektiveret analyse af udviklingen i den politiske repræsentation i Norge siden 1814. Politikbegrebet med tilhørende rationalitetsideal opdeles i fire faser fra politik som problemløsning til politik som aggregering af henholdsvis politisk-ideologiske me-

ninger, sociale interesser og personlige præferencer. Den tilhørende udvikling i systemets legitimationskapacitet er tve-tydig. På den ene side er repræsentativiteten forbedret i kraft af partikonkurrence og interessepluralisme. På den anden side rummer netop disse centrale egenskaber ved det aktuelle politiske system klart dysfunktionelle momenter i forhold til systemets evne til at skabe legitimeret gennem offentlig politisk argumentation og meningsdannelse.

I kapitel 5 om strategi og deliberation i offentlige beslutningsprocesser søger Hilmar Rommetvedt at udvikle en typologi, der kan bidrage til en mere nuanceret forståelse af centrale politiske processer. Specielt argumenteres for nødvendigheden af et mere differentieret billede af beslutningstagernes præferencedannelse og grundlaget herfor, og det vil navnlig sige eksisterende sociale normer og værdier. En central pointen er dernæst, at muligheden for at forene forskellige aktørers præferencer i offentlige beslutningsprocesser vil afhænge af, hvilke typer af normer og værdier præferencerne hviler på. På det grundlag sondres mellem otte forskellige beslutningssituationer, og i denne typologi kommer den deliberative beslutningsproces derved til at fremstå som én ud af en række forskellige andre, nemlig som knyttet til situationer med uafklarede præferencer og et antaget fælles bedste. Med denne typologi formår Rommetvedt overbevisende og detaljeret at kategorisere en række forskellige og let genkendelige beslutningstyper. Hvad der til gengæld savnes er en teoretisk diskussion af betydningen af disse kategoriseringer. Er de for eksempel et kritisk memento om ikke at skrue de deliberative idealer for højt op?

Emnet for Synnøve Jensens kapitel 6 er de muligheder, der ligger indeholdt i et

deliberativt perspektiv for håndtering af eksisterende problemer i forholdet mellem stat og kommuner. Empirisk er udgangspunktet konstateringen af en generel utilfredshed med tingenes tilstand på begge niveauer. Teoretisk henvises til to rådende perspektiver: autonomiperspektivet, der betragter aktørerne som deltagere i et taktisk nul-sumspil, og hierarkiperspektivet, der som reformmulighed opererer med det kommunale selvstyres erstatning med lokalt folkestyre. Fælles for disse perspektiver er, at der opereres med antagelser om tilstedeværelse af uforenelige interesse modsætninger, der ikke kan diskuteres endsige løses, men i stedet må reguleres. Heroverfor argumenterer Jensen for de muligheder, der ligger i et partnerskabsperspektiv. Og der efterlyses kommunikationsnetværk, der vil kunne lægge grunden til en fælles handlingsplatform, idet debatten som debat ville have en rensende effekt på interesser og argumenter; ikke for at erstatte andre mekanismer, men for at forbedre deres virkning. Afslutningsvis skitseres forskellige muligheder for at etablere nye arenaer med udgangspunkt i eksisterende strukturer. Hvilke potentialer disse repræsenterer, står noget usikkert, men generelt sandsynliggøres det godt, hvordan mere offentlighed og offentlig diskussion på dette felt kunne indebære rationalitetsgevinster.

„Reorganisering av politisk styringsstruktur - retorik eller argumentasjon?“ hedder overskriften på kapitel 7 af Hans Peter Saxi. Udgangspunktet er en temmelig radikal reorganisering af Nordlands fylkeskommune, der blev besluttet med næsten fuldstændig konsensus. Og problemstillingen går ud på at undersøge arten og kvaliteten af denne konsensus ved at se på de forudgående kommunikationsprocessers elementer af henholds-

vis retorik og argumentation. I tilfælde af retorik er enigheden forankret i strategisk sigtende overtalelseskunst, hvorimod enighed gennem argumentation er skabt og vedligeholdt af aktører, „som udviklet fælles forståelse og mål, og som evnet å utvikle virkemidler til å realisere målene“ (p. 151). Og den bagvedliggende antagelse er, at mens enighed baseret på retorik typisk vil resultere i symbolpolitik uden de store praktiske konsekvenser, vil enighed om reformer som resultat af argumentation føre til, at reformerne faktisk implementeres. Saxi opstiller en række empiriske indikatorer på både retorik og argumentation og finder på det grundlag, at der i den undersøgte case i overvejende grad har været tale om konsensus baseret på argumentation. Flere af disse indikatorer og deres operationalisering lader sig diskutere, men det væsentlige og interessante i Saxis artikel er dels den teoretisk funderede hypoteseopstilling, dels selve forsøget på at teste hypoteserne på en konkret case. Derigennem vises forskningsfrugtbarheden af det deliberative perspektiv, ligesom kapitlet er et godt eksempel på, hvordan empirien lader sig perspektivere normativt.

Også kapitel 8 af Else Grete Broderstad beskæftiger sig med et konkret politikområde, nemlig samepolitik. Værdien og anvendeligheden af det deliberative perspektiv er dog her ikke så overbevisende forklaret. Ganske vist godtgøres, hvordan det gennem forskellige former for (fredelig) kommunikation er lykkedes at håndtere de problemer, der helt selvfølgelig må opstå i sammenstødet mellem samiske og andre regionale såvel som nationale norske interesser. Men samtidig forekommer kapitlet ikke i tilstrækkelig grad at konfrontere nogle grunddilemmaer, der i sammenhængen uvilkårligt trænger sig på. For eksempel kunne

man spørge om, hvilken status begreber som „folk“ eller endog „urbefolkning“ og „oprindelige rettigheder“ egentlig har i forhold til antagelserne i en deliberativ demokratiforståelse. Og er sådan noget som etablering af et Sameting nu også i overensstemmelse med en sådan forståelse? Er der ikke tale om en slags naturretstænkning, som er svært at forene med deliberative demokratimodel? Det synes umiddelbart at være tilfældet. Artiklens problem er, at den type basale spørgsmål ikke rejses.

Bogens afsluttende kapitel skiller sig ud ved teoretisk at knytte an til Foucault's snarere end Habermas' diskursbegreb. Det er forfattet af Inger-Johanne Sand og omhandler udviklingen i kommunikation og styring i forvaltningsorganer og mellem forskellige forvaltningsorganer, politiske myndigheder og aktører. En gennemgående pointe er, at den sociale, forvaltningsmæssige virkelighed skabes decentralt, lokalt snarere end gennem top-down styring, og dette skaber klare dilemmaer med hensyn til retssikkerhed og forudberegnelighed. Spørgsmålet er - og her nærmer Sand sig klart en Habermas-tematik - om de enkelte diskurser forbliver interne eller om det er „mulig å utvikle allmenne og rasjonelle diskusjoner på tvers av disse, og kan disse ivareta både de særlige hensyn i hver diskurs og allmenninteresser og demokratihensyn?“ (p. 223). Og det spørgsmål får vi ikke noget entydigt svar på - hvad der naturligvis ikke kan undre. Kapitlets styrke ligger i den generelle beskrivelse af det moderne samfunds kompleksitet og „decentring“, der kan tjene som et sundt korrektiv til enhver deliberativ idealdannelse om politik som en simpel og gennemsigtig proces, hvor alle bidrager ligeligt til opnåelsen af et fælles bedste. Men samtidig forekommer billedet af det stærkt differentie-

rede samfund at være for udifferentieret. Først og fremmest kan indvendes, at det stadig går an at operere med en differentiering mellem politik og ikke-politik og dermed også mellem den generelle offentlige politiske diskurs og så de mange deldiskurser. Og det er vel en første forudsætning for at tage hånd om de problemer, artiklen opridses.

Bogen kommer således vidt omkring og kvaliteten af de forskellige bidrag er gennemgående god. Det er svært at undgå at blive klogere af at læse den, og en bedre anbefaling kan man vel ikke give en bog, der handler om deliberativ politik.

Jørn Loftager
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Tägil, Sven (red.), *Den problematiska etniciteten. Nationalism, migration och samhällsomvandling*, Lund: Lund University Press, 1993, 210 s., SEK. 223,00.

Boken er den tiende i en serie om etniske relasjoner fra CESIC STUDIES IN INTERNATIONAL CONFLICT ved Lund universitet. Etter en kort introduksjon av redaktøren, kommer fire kapitler sammen satt etter velkjent mønster: Et begrepsavklarende og teoribeskrivende essay etterfulgt av casestudier. To av casestudiene handler om oppløsningen av Sovjetunionen; det siste om oppløsningen av Jugoslavia.

Med én unntakelse er forfatterne til de nevnte kapitler historikere. Den fjerde er sosiolog, med tilknytning til Historiska institutionen ved Lund universitet.

Det første av hovedkapitlene, „Nationer och nationalism: Teoretiska och empiriska aspekter“ av Rune Johansson får